

РАЗВИЈАЊЕ РИТМИЧКИХ СПОСОБНОСТИ УПОТРЕБОМ БРОЈАЛИЦА И ОРФОВОГ ИНСТРУМЕНТАРИЈА

Марица Бабић²

Педагошки факултет у Бијељини
Универзитет у Источном Сарајеву

Апстракт: Оно што нам је свима јасно, јесте чињеница да је за формирање сваке личности од посебне важности упознавање са музичком културом. Циљ је овог рада да размотримо шта све утиче на развој ритмичких способности ученика, да сазнамо на који начин можемо допринијети том развоју и помоћу чега све можемо развијати ритмичке способности. Сви знамо да је основна школа мјесто гдје се стичу праве моралне вриједности, подстичу се стваралачке способности као и когнитивни развој личности. Свирањем на дјечијим музичким инструментима, дјеца стичу основна знања о инструментима, развијају љубав према свирању и музици уопште.

Свако дијете, свирајући на омиљеном инструменту, има осјећај сопствене вриједности, који је од посебне важности за дјетињство, као и за стварање успјеха у будућности.

Кључне ријечи: музика, ритмичке способности, бројалице, Орфов инструментариј

УВОД

Општепознато је да музика утиче на људе, дјецу, па чак и на бебе. Музика повезује све духовне, емоционалне и физичке елементе човјечанства. Многи музику виде као један расадник у којем је засађено најљепше цвијеће, гдје се налазе најљепши звуци и најприродније боје. Путем музике развијамо све видове музичког развоја дјеце као и љубав и интересовање за бављење музиком. Музика представља младост, кретање, пјевање и свирање.

Развијање ритмичког осјећаја представља један од најсложенијих проблема. У току рада са дјецом најбитније је одржавати темпо, развијати осјећај за динамику и фразирање у циљу развијања дјечије музикалности. Као најдрагоцјенији израз дјечијег ритмичког осјећања јесу бројалице које су веома значајне у почетној фази музичког образовања. Карл Орф, велики њемачки композитор и педагог, прилагодио је велики број инструмената дјечијем узрасту. Дјеца, употребом инструмената, постижу максималну активност и развој свог талента. Велики значај у остваривању постављених циљева и задатака припада професору разредне наставе, који мора бити способан и обучен да допринесе професионалном остварењу истих. Музиком се утиче на развој слуха, ритма, опажања, разликовања појединих звукова и на развој диференцирања висине тонова, боје, ритма и динамике. Важно је напоменути и умно и морално васпитање које има значајну улогу у животу сваког дјетета. Дјеца помоћу музике развијају говор, дикцију, уче се правим вриједностима, упознају нове ријечи и сл. На развој моторике утичу разни покрети који се изводе у музичким играма. Покрети тијела се лакше изводе уз музичку пратњу.

Сваком дјетету је потребна музичка игра јер његов свијет се без игре не може замислити. Бројалице представљају увод у игру, оне имају и ритам и своју васпитну страну. Не зна се тачан одговор како су људи у прадавна времена пјевали, ни шта су пјевали, односно свирали, али да су се

² maricababi.123@gmail.com

на неки начин бавили музиком, то је јасно. Зато и кажемо да је људско грло најприроднији инструмент, уграђен у човјечије тијело.

БРОЈАЛИЦЕ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА РИТМИЧКИХ СПОСОБНОСТИ

„Бројалица је чврсто ритмичко говорење текста или ритмички говор.“ (Тракиловић, 2002, 6). Употребом бројалица остварују се образовни, васпитни и практични задаци. Образовни задаци омогућавају доживљавање нотних трајања, разликовање умјереног и брзог темпа и способност одржавања интонације. Васпитни задаци се остварују придржавањем правила игре која важе за сву дјецу. Практични задаци се остварују у корелацији са развојем говора.

Путем бројалица дјеца савладавају област музичког ритма-тактова и припремају се за разликовање спорог, умјереног и брзог темпа, уз тихо и гласно пјевање. Ритмичке стихове праћене покретом, дјеца уче спонтано. Као критеријум за избор бројалице узима се прије свега складан текст, ритам и дидактички принцип систематичности и поступности.

Бројалице су значајне за:

- развој говора,
- развој спознајних способности,
- говорну креативност и
- развој ритма и покрета.

Бројалице мотивишу дјецу да говоре течно и изражајно, изграђују дикцију, нагласак, интонацију и смањују говорне сметње. Придоносе развоју памћења, јер текст бројалице треба упамтити. За велики број дјеце бројалица је снажан подстицај говорне креативности. Ритам се може демонстрирати покретом прстију, руке, шаке, ногама или тијелом. Изговор се изражава пљескањем, махањем, поскакивањем и сл. Такође се могу користити разноврсни инструменти.

Методички поступак обраде бројалице подразумијева:

- учитељ кроз причу или разговор припрема ученике за текст и садржај бројалице,
- учитељ сам изводи бројалицу неколико пута, ритмичким пљескањем у односу на слоге бројалице; дјеца слушају и памте,
- обрада бројалице по дијеловима, прва и друга фаза,
- ученици имитирају неколико пута,
- извођење цијеле бројалице, индивидуално, у пару, групно, употребом инструмената Орфовог инструментарија.

Детаљнији поступак обраде бројалица

Први начин: „Најчешћи начин обраде бројалица је истовремено меморисање текста и ритма.“ (Тракиловић, 2002, 7). Бројалица се учи комбинацијом двије методе: демонстрације и имитације. Наставник у цјелини изводи бројалицу неколико пута, понекад и уз куцање јединице бројања. Затим, ученици изговарају бројалицу уз куцање или пљескањем длана о длан. У почетној фази, бројалицу је потребно изводити у споријем ритму, касније је то могуће и у терцама, секстама итд. Рад на бројалици у споријем темпу јако је важан, из разлога што се дјеца могу усмјерити на јасно излагање ритмичке структуре.

Други начин: Други начин обраде бројалице подразумијева познавање музичке теорије. Прво се изводи анализа нотног текста, посебно ритма. Затим се бројалица изводи неутралним слогом, касније се додаје и текст одређене бројалице. Ученици вјежбају неколико пута бројалицу у различитим тоновима. Кад ученици савладају бројалицу у цјелини, употребљавају се разни инструменти из групе дјечијих инструмената.

„С обзиром на текст, бројалице могу бити: *са одређеним смислом (плива патка преко Саве) и без одређеног смисла (енци бенци на каменци).*“ (Тракиловић, 2000, 6). Према начину извођења и циљева који се постиже њиховим извођењем, бројалице се дијеле на: говорне бројалице и пјеване бројалице. (Стојановић, 1996). У раду на развијању ритмичких елемената музикалности сасвим је разумљиво да је предност дата говорним бројалицама, које дјеца често у игри изговарају на одређеној тонској висини, у једноличном ритмичком одбројавању. У сваком коришћењу бројалица треба разликовати и остваривати два основна задатка:

а) доживљавање и усвајање мјере (такта),

б) доживљавање и усвајање ритма.

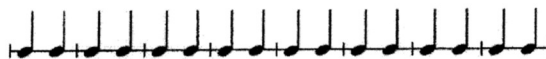
Ако ово сваки пут у наставном процесу будемо имали у виду, онда ће употреба бројалица увијек бити са сврхом, са одређеним и правим циљем. То подразумијева сљедеће: када је у питању мјера код бројалица, имаћемо у виду наглашавање ријечи или слогова, док ћемо у ритму имати трајање слогова, што ће се битно разликовати у плескању и откуцавању.

„Можемо да закључимо да бројалица као музичка активност код ученика развија различите музичке компетенције, а посебно ритам, а с обзиром на то да је ритам један од основних елемената музике, веома је важно са дјецом изводити бројалице у виду доминирајуће музичке активности у првим разредима школовања а касније у виду додатне музичке активности.“ (Милошевић, 2010, 18).

ПРИМЈЕРИ БРОЈАЛИЦА

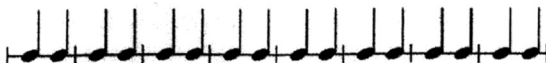
Ритам бројалице треба да буде једноличан, као нпр

ХОПА, ЦУПА

Хо - па цу - па ру - ке ску - па, ско - чи ша - ро, бу - ба ма - ро.

ДЕДА

И - де де - да, шта-пом лу-па, та - па, ту - па, та - па, ту - па!

Играмо разбрајалице: ко ће да трчи?

Енци, бенци на каменци

Енци, бенци на каменци.
Троја врата запечата.
Ери, кери, музикери.
Кврц!

Слика бр. 1. (Васиљевић и др. 2001, стр. 6).

ПЛИВА ПАТКА

Бројалица *Ен ден дини* може се користити за бројање на два или на етири. Додајемо још једну бројалицу која одговара бројању на етири:

Слика бр. 2. (Васиљевић и др. 2013, 11).

ПРИМЈЕНА ОРФОВОГ ИНСТРУМЕНТАРИЈА У РАЗВОЈУ РИТМИЧКИХ СПОСОБНОСТИ

Појам способности је у директној вези са појмом интелигенције. Када се говори о способностима, најчешће се мисли на низ знања, вјештина, навика које карактеришу одређену особу. Интелигенција је шири појам од способности и представља скуп или низ одређених способности. Гарднер је извршио подјелу интелигенције, међу којима се налази и музичко-ритмичка. Музичко-ритмичка интелигенција односи се на ритам, мелодију и слух. (Ројко, 1882). Иако је била изложена критикама, али и похвалама, Гарднерова теорија је нашла вишеструку примјену у пракси. Лако се може примијетити да у својој подјели, за разлику од класичних теорија, садржи и јасно дефинисану музичку интелигенцију.

Важно је напоменути да свако дијете, још у свом зачетку, прима биолошке ритмове од своје мајке и рађа се са извјесним ритмичким предиспозицијама. Прва година живота обухвата координацију покрета очију и координацију покрета руку. Период друге и треће године карактерише раздобље гдје дијете може свјесно да утиче на развој синхронизације покрета са звуком.

У развоју сасвим мале дјеце, неопходно је утицати на стално његовање синхронизације покрета тијела са пјесмом и додиром. У већој мјери имамо дјецу са развијеним ритмичким способностима, исто тако, у мањој мјери имамо дјецу која долазе на свијет са ритмичким недостацима. Ако су изражени недостаци у одржавању темпа и синхронизацији покрета, тешко се могу развити и најстручнијим вођењем. (Васиљевић, 2006). За развој ритмичких способности веома су пресудни:

- насљедни фактор,
- количина и врста звуковне околине којом су дјеца окружена у најранијој доби (до 3 године),
- између 5. и 8. године развија се „развијна музичка способност“, потенцијал који може бити већи или мањи (основа за музичко памћење)

„Ритам (*грч. Ритмос - ток, облик*) је ток тонова различитог или једноличног трајања.“ (Тракиловић и др. 2010, 9). „Ритам је она клица, она срж из које је никло све богато шаролико цвијеће на музичком пољу. Ритам није само музички појам јер заправо сав живот стоји у знаку неког ритма.“ (Реич, 1966, 199). „За приступ методици музичке наставе потребно је да се констатују врсте ритмичких способности, како због њиховог неговања тако и због могућности инсистирања на онима које су мање развијене.“ (Васиљевић, 2006, 172).

Неко ко је засигурно допринио дјечијем музичком свирању, јесте познати њемачки композитор, диригент и педагог Карл Орф. Прилагодио је велики број народних и класичних инструмената дјечијем урасту. Тако се постиже максимална активност дјеце, њиховог талента и свирања уопште. Орфов инструментариј садржи разне инструменте са којима је врло лако руковати, а самим тим лакше се усваја техника свирања. Свирање је једно од новијих предметних подручја. Колико год било занимљиво, корисно и сл., нема широку примјену на редовним часовима музичке културе, нарочито на основношколском узрасту од другог до петог разреда. (Лазаревић, 2005). Подјела Орфовог инструментарија се врши према звуку:

- На инструменте са одређеном о неодређеном висином тона.

Важно је напоменути да увођење инструмената започињемо са бројалицама, јер када са бројалицама ученике уведемо у свирање, у току којег је већина ученика савладала кориштење инструмента, лако је прећи на пјевање претходно научених пјесмица, како на ритмичким, тако на и мелодијским инструментима. У ритмичке инструменте убрајају се: мали ручни бубањ, даире, чинели, триангл, звечке и штапићи. У мелодијске инструменте убрајају се: звончићи, металофон, ксилофон и фрулица.

Главни дио Орфовог инструментаријума чине удараљке. Инструменте треба постепено уводити у наставу, годишње три до четири инструмента. (Тракиловић, 2002). Аранжирајући мале, одабране дијелове из музичке баштине, директно укључујемо ученике у процес стварања, провјере сопствених знања и претварања из теорије у праксу. Учитељ може испитати способности ученика на следеће начине: репродуковањем ритмичке фразе, репродуковањем појединачних тонова, препознавањем мелодије и способности реаговања на музику.

Ритмичко-звучне вјежбице су идеалан примјер који доказује нужну повезаност музичких и тјелесних активности. Најчешћи начин пљескања је дланом о длан, шупљи пљесак, дијагоналан пљесак, кружни пљесак, пљескање рукама по наткољеници и пљескање у паровима. „Када стиснутом шаком ударамо по тврдом предмету или поду, добићемо јаке динамичне ефекте. Тапкање прстима по столу или другом тврдом предмету. Пуцкетање прстима. Ударање ногама о под можемо извести на разне начине: лаким замахом цијелог стопала, ударањем врховима прстију или петом о под“. (Ђурковић-Пантелић, 1998, 112)

Импровизација ритмичке пратње са инструментима школског инструментарија

„Овај облик стваралаштва користимо када су ученици научили да користе у свирању више ритмичких инструмената. Импровизација ритмичке пратње може се извести на задану композицију која се слуша, или уз претходно пјевање познате пјесме.“ (Лазаревић, 2005, 104). Пратњу изводи једно дијете на договореном инструменту. Научници су доказали да примјеном драматизације, која укључује ритам, покрет и говор, учење постаје занимљивије а знања трајнија. Дјеца чак могу и измислити неку причу, па одређене слике оживјети инструментима, луткама и сл., као у некој представи.

„Савлађивање свирања вишегласних аранжмана из нотног текста захтијева поступност, систематичност и стрпљивост у раду.“ (Стојановић, 1996, 84). Само учење аранжмана састоји се из неколико главних етапа. Свирање аранжмана се не усваја одједном, него је потребно више часова да би се аранжман реализовао на најбољи могући начин. Процес који слиједи прије оваквог подухвата, јасно је да је веома дуг и да подразумијева добро познавања ритмичких облика, Орфовог инструментарија, мелодије и из примјера слушаних композиција.

2/4

2/4

2/4

2/4

сва - ко де - то зна - де, да се зо - вом кос.

2/4

2/4

2/4

2/4

На крај села

Allegretto

На крај се - ла жу - та ку - ха ту, ту, ту, жу - та ку - ха та, та, та, жу - та ку - ха - ца.

а)

б)

в)

Detailed description: The image shows a musical score for the song 'На крај села' (At the end of the village). It is marked 'Allegretto' and in 2/4 time. The score consists of two systems. The first system includes a vocal line with lyrics and three rhythmic accompaniment parts: a drum (top), xylophone (middle), and triangle (bottom). Each part is accompanied by a small icon of the instrument. The second system shows three alternative rhythmic accompaniment parts labeled 'а)', 'б)', and 'в)', each with its own icon. The lyrics are: 'На крај се - ла жу - та ку - ха ту, ту, ту, жу - та ку - ха та, та, та, жу - та ку - ха - ца.'

Ученици у другом и трећем разреду основне школе стичу искуства у извођењу аранжмана у којим ритмички инструменти прате глас. У четвртном и петом разреду ритмичким ударалкама прикључују се и мелодијски инструменти.

ЗАКЉУЧАК

Знајући да музика од најранијег дјетињства утиче на дијете и подстиче стварање одређеног односа који се са годинама развија све дубље, потребно је приказати значај Орфовог инструментарија у основној школи. Код дјеце треба подстицати њихове урођене предиспозиције за пјевање, слушање музике и извођење разних игара уз покрете. Циљ овог рада био је приказ развитка

ритмичких способности ученика у млађем школском узрасту, односно на који начин и помоћу чега их дјеца могу развијати.

Многа дјеца музиком откривају своје таленте и остварају разне успјехе. Улога родитеља, нас, као професора разредне наставе, састоји се у усмјеравању ученика да кроз пјесму, игру и инструменте доживе и заволе музику. Приликом одабира бројалица, важно је сваку од њих прилагодити психо-физичком узрасту ученика. Извођење музике, пјевање и свирање на музичким инструментима, представља најважнији вид активног односа према музици у основној школи, јер се ученици тад највише развијају у смислу музикалности. Да би се употријебио најефикаснији начин рада, значајно је да сам учитељ упозна и физичке и психичке особине дјетета. Музикалност дјетета је врло сложена и треба је развијати у складу са развојем дјетета. Врло је важно укључити све ученике у активности, да би наставни процес био у потпуности ваљан.

Ученици ће музицирањем на Орфовом инструменарију развијати своје музичке способности (слух, ритам и меморију). Свирање у основној школи је од велике важности; треба да буде редовно заступљено са циљем да се обогати настава музичке културе. Музика има огроман значај за цјелокупан развој личности, зато се развијањем ритмичких способности код ученика остварује простор за развијање низа посебних способности. У овом раду видјели смо на који начин можемо развијати ритмичке способности ученика у основној школи. Закључујемо сљедеће: „Музика је сама по себи, исцељујућа. Она је експлозивна експресија човечанства. Она је нешто чиме смо сви дотакнути. Без обзира на културу из које потичемо, сви воле музику.“ Б. Ћ.

ЛИТЕРАТУРА

- Васиљевић, З. (2006). *Методика музичке писмености*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Васиљевић, З., Стојановић, Г., и Тракиловић, Д. (2001). *Музичка култура за трећи и четврти разред основне школе*. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Васиљевић, З., Видаковић, И., и Кењаловић, М. (2013). *Музичка култура за 2. и 3. разред основне школе*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ђурковић-Пантелић, М. (1998). *Методика музичког васпитања дјете предшколског узраста*. Шабац: Виша школа за образовање васпитача у Шапцу.
- Лазаревић, Д. (2005). *Музичка култура у разредној настави*. Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Милошевић, И. (2010). *Савремена разредна настава музичке културе са писаним припремама за рад*. Лакташи: Графомарк.
- Reich, T. (1996). *Музичка читанка за младе пријатеље музике*. Загреб: Школска књига.
- Ројко, П. (1982). *Психолошке основе интонације и ритам*. Загреб: Музичка академија.
- Стојановић, Г. (1996). *Настава музичке културе од 1. до 4. разреда основне школе, Приручник за учитеље и студенте учитељског факултета*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Тракиловић, Д. (2002). *Музичка култура са методиком у разредној настави*. Бијељина: Учитељски факултет.
- Тракиловић, Д., Спасојевић-Стојановић, Г., и Тракиловић, Ј. (2010). *Вокално-инструментална настава*. Бијељина: Педагошки факултет.

DEVELOPING RHYTHMIC ABILITIES USING COUNTERS AND ORFF INSTRUMENTS

***Abstract:** What is clear to all of us is the fact that for the formation of each person, it is of special importance to get acquainted with the music culture. The aim of this paper is to consider what influences the development of rhythmic abilities in students, to find out how we can contribute to that development and how we can develop rhythmic abilities. We all know that primary school is a place where true moral values are acquired, creative abilities are encouraged as well as cognitive personality development. By playing children's musical instruments, children gain basic knowledge about instruments, develop a love for playing and music in general.*

Every child, playing a favorite instrument, has a sense of self-worth, which is especially important for childhood as well as for creating success in the future.

***Keywords:** music, rhythmic abilities, counters, Orff instrumentation*